

Oponentský posudek na habilitační práci

Práce Jana Tlustého se zabývá nedourčeností (prázdnými místy, mezerami) v literárním díle a jejich tematizací v literární teorii. Je to na pohled velmi omezené a specifické téma, které se však, díky autorovu přístupu, ukazuje být neobyčejně plodné a inspirativní.

Je to dáno pečlivou selekcí materiálu, autorovým mimořádným rozhledem, jeho schopností interpretace literárněvědných i literárních faktů a interdisciplinárním přístupem. Práce vytváří promyšlený celek a otázky, které klade, zasahují do několika oborů.

První část práce je věnována rekapitulaci „míst nedourčenosti“ (jak to nazval Roman Ingarden) v literární teorii a naratologii. Největší pozornost je zde zaměřena, kromě Ingardena, který problematiku inicioval, na Wolfganga Isera, Meira Sternberga, Umberta Eca a teoretiky fikčních a možných světů (vedle Eca zejména Pavel, Ryanová, Doležel a Červenka). Již zde je možno zaznamenat základní kvality Tlustého přístupu. Podařilo se mu z rozsáhlého korpusu teoretických textů vybrat podstatná díla, přečíst je s nadhledem a nikoli nekriticky (např. studie Lubomíra Doležela či Ruth Ronenové) a najít jejich souvislosti s tím, čemu se bude věnovat v dalších částech práce (kupř. čtení jako tělesná zkušenost, koncept „zanoření“ čtenáře u Ryanové).

Velmi cenný je stálý kontakt s beletrií, četné příklady z ní dokládají a rektifikují teoretické teze. A naopak díla literatury inspirují kladení otázek teoretických. Je připomenuto množství spisovatelů českých i světových, opakovaně mimo jiné Ernest Hemingway, Samuel Beckett, Vladimír Holan, Milan Kundera nebo Bohumil Hrabal, jehož Příliš hlučná samota rezonuje v titulu Tlustého práce Příliš hlučná prázdnota. Hned v úvodu výklad začíná připomenutím Šlépěje Karla Čapka a jiná Čapkova povídka, Ztracená cesta z téhož svazku Boží muka, je jednou z posledních příkladových próz na konci práce. Tato Čapkova literární díla totiž čtenáři otevírají zkušenost „mezer“ a „otřesu“ obdobně jako to činí některé texty literární teorie a filozofie. Právě vtažení filozofických tázání je další devizou přístupu Jana Tlustého. Je to existenciální a fenomenologická linie filozofie, jak je vyznačena pozdním Husserlem, Heideggerem, Merleau-Pontym a Patočkou, kterou autor vnímá jako mimořádně podnětnou.

V neposlední řadě Jan Tlustý věnuje pozornost sféře čtení a čtenáře. Proto připomíná Iserův postřeh, že „čtenář hraje hru textu, zároveň je ale textem sám hrán“ nebo Ecův zájem nejen o to, „co text dělá“, ale navíc o to, „co text dělá se čtenářem“. Souvisí to nepochybně s celkovou intencí Tlustého práce. I když je

jejím východiskem přehledný a zasvěcený popis problematiky, směřuje ke smyslu toho, co literatura a literární věda sděluje.

Je to zřetelnější ve druhé části práce nazvané *Mezery, tělo a smysl*. Autor poté, co se prodral houštinami obecných teoretických konceptů interferencí, věnuje detailnější záběr těm badatelům, kteří jej oslovili a kladou nové otázky. Jsou to Marco Caracciolo (z univerzity v belgickém Gentu) a Karin Kukkonenová (univerzita v Oslu), kteří náleží ke kognitivní vědě druhé generace. Posléze se zabývá koncepty H. P. Abbotta (University of California). Všichni nějakým způsobem překonávají abstraktní modely příznačné pro velkou část literárních teoretiků. Jde o inovativní pohledy na to, jak rozumět nedourčeným textům. Mohou být založeny na zkušenostní výbavě čtenáře (jež není totožná se sumou jeho znalostí), tělesných prožitcích (enaktivní koncept vtělené účasti čtenáře) či tzv. pravděpodobnostních designech (Kukkonenová). „Nečteme pouze našima očima a myslí, ale celý tělem.“ (Zde by bylo možné připomenout zdánlivě prostě formulovanou otázku Jana Patočky, která tuto problematiku otevírá: „Máme tělo, nebo jsme tělem?“) Často dochází v procesu čtení k fragmentárnímu zakoušení fikčního světa, který není stabilní a dopředu dán, ale mění se podle emočního naladění čtenářů. V případě H. G. Abbotta obrací *Tlustý* pozornost zejména ke specifickému typu nedourčenosti, tzv. do očí bijícím mezerám (egregious gaps), které aktivizují čtenáře a mohou být založeny na zamlčených událostech nebo na nečitelných postavách. Příznačně se Abbottova kniha jmenuje *Skutečné záhady s podtitulem Narativ a nepoznatelné*. Zatímco třeba Lubomír Doležel konstatuje, že interference v textu esteticky působí a dál se jimi nezabývá, Abbott stojí na opačném pólu bádání, klade otázky, které fungují už mimo dosah teoretiků fikčních a možných světů. Na rozdíl od Doležela se Abbott domnívá, že mezery v textu by neměly být čtenářem zaplňovány, ale spíše ponechány v jejich provokující otevřenosti.

V poslední kapitole se v plné míře projevuje přesah z oblasti uzavřené literární teorie směrem k životnímu a sociálnímu smyslu, a to se týká nejen „čtení nedourčeností“, ale literatury a čtení vůbec. Tento přesah se už implicitně projevoval v předchozích kapitolách, v kontaktu s beletristickými díly, v zájmu o dimenzi čtenáře a čtení, ve vyzdvižení konceptů Caraccioly, Kukkonenové a Abbotta, v podnětech filozofických. Nyní, inspirován především myšlenkami Jana Patočky (poslání spisovatele jako odhalovatele životního smyslu v celku i jednotlivostech; zkušenost „otřesu“ a „vykloněnosti do nicoty“, otevřenost a „péče o duši“ jako protiváha toho, co Heidegger nazýval vlada „Gestellu“), autor formuluje svůj koncept čtení a literatury. „K podobnému „strhnutí šupin z očí“ spojených s nic nás ale může přivést i literatura, a to prostřednictvím evokováním *otřesu životního smyslu postav* nebo skrze zkušenost spojenou s do

očí bijícími mezerami. Jak jsem již uvedl, rozpad smyslu staví člověka do zvláštního rozpoložení (úzkosti), která jej vyvazuje z konkrétní vztaženosti, staví před “nic” a ukazuje mu, že “je”.“ Konkrétně to Jan Tlustý ukazuje na už zmíněné Čapkově povídce Ztracená cesta. Jiným příkladem jsou prózy Milana Kundera, „jehož romány vtahují své čtenáře do otevřenosti, kterou sám Kundera označuje jako moudrost románu či moudrost nejistoty. Někdy je tomu skrze konfrontaci různých narativních perspektiv, jindy v otevřenosti příběhu, nebo tak činí autorský vypravěč prostřednictvím svých reflexí a tematizováním určitých otázek.“

Jde o samozřejmě o určitou vyhraněnou koncepci, jejímž cílem není a nemůže být postihnout veškeré literární dění. Téma práce je v době dominance „nových médií“ a nebezpečí povrchního přístupu k četbě velmi aktuální a potřebné. Autorův metodický přístup založený na širokém rozhledu, vhodné selekci materiálu i precizním výkladu a interpretaci je adekvátní zvolenému tématu. Schopností při interpretaci prolnout otázky teoretické a filozofické s pozorností ke konkrétnímu materiálu Jan Tlustý navazuje na tradici studií Paula Ricoeura, Zdeňka Kožmína a Milana Jankoviče. Práce má vysokou formální a jazykovou úroveň. Oceňuji na ní interdisciplinarnitu, to, že se autorovi podařilo propojit několik oborů, a přesto práce působí jako promyšlený a jednolitý celek. Přesahuje tradiční hranice oboru a klade otázky, které otvírají cestu pro další bádání.

Právě návaznost na studie Ricoeurovy, Kožmínovy a Jankovičovy stejně jako další možnosti rozvíjení okruhů otázek, které práce prezentuje, by se mohly stát součástí rozpravy při obhajobě práce.

Jednoznačně doporučuji, aby na základě práce byla Janu Tlustému udělena habilitace.

13.2.2023

‘ Jiří Holý ’